

5.2. Eesti gaasituru avanemine ja sellega kaasnev kasu

Eesti gaasituru korraldus sai alguse 1998. aastal koos energiaseaduse jõustumisega, mis sätestas vabatarbijaks kõik gaasitarbijad välja arvatud kodutarbijad. Vabatarbija staatus tähendas, et gaasi võis osta ükskõik milliselt müüjalt. 2003. aasta 1. juulil jõustunud maagaasiseadus sätestas küll vabatarbijateks tarbijad aastase tarbimisega üle 200 tuh m³, kuid sisuliselt ei muutnud see avatud turu osakaalu. Alates 1. juulist 2007 on kõik tarbijad vabatarbijad ehk ka kodutarbijatel on õigus valida endale sobiv gaasimüüja ning turg oli näiliselt 100% avatud. Tegelikuses oli turul vaid üks gaasi importija ja monopoolses seisundis müüja – AS Eesti Gaas. AS Eesti Gaas importis gaasi oma aktsionärielt Gazpromilt Venemaalt pikaajalise *take-or-pay* lepingu alusel. AS-ile Eesti Gaas kuulusid ka gaasisüsteemihaldur (toonase ärinimega EG Võrguteenus) ning suurim jaotusvõrguettevõtja Eestis (ärinimega AS Gaasivõrgud).

Direktiivi 2009/73/EÜ artikkel 49 näeb Eestile ette erandi ega nõua, et Eesti teostaks ülekandesüsteemi omandilist eraldamist gaasi tootjast ja müüjast seni, kui mistahes Balti riik või Soome ei ole otseselt ühendatud muu liikmesriigi kui Eesti, Läti, Leedu ja Soome ühendatud maagaasi võrku. Turu tegelik avanemine saigi alguse 2012. aastal, kui jõustus maagaasiseaduse muudatus, millega Riigikogu tegi otsuse direktiivis 2009/73/EÜ nimetatud erandi mitterakendamise kohta ülekandesüsteemi omandilise eraldamise osas ning valis direktiivi täitmiseks täieliku omandilise eraldamise tee. Süsteemihalduril oli aega kolm aastat, et viia end kooskõlla seaduse nõuetega.

Eesti maagaasiturule tekkis tegelik konkurents 2015. aastal kahe olulise aspekti mõjul. Esiteks toimus süsteemihalduri täielik eraldamine turul monopoolses seisundis olevast gaasi müüjast ja importijast. See võimaldas kõigi turuosaliste (müüjate/ kauplejate) võrdse ligipääsu Eesti gaasisüsteemile. Teiseks lisandus 2014. aasta detsembrist turule Leedus Klaipeda LNG avamisega Baltikumi uus tarneallikas.

Sellega tekkis Gazpromile konkurent, mis ei suuda küll tekitada täielikku hinnakonkurentsi, kuid on tekitanud turule n-ö hinnalae. 2015. aastal imporditi juba 20% Eestis tarbitud gaasist Leedust, kus tegutseb ka Baltikumi seni ainuke gaasibörs GET Baltic. Samas pärssis turu arengut ka Gazpromi lepingutes turuosalistele (gaasi ostjale) rakendatud keeld ostetud gaasi edasi müüa.

2020. aasta alguses mindi üle Eesti-Läti ühisele bilansitsoonile ja alustas tööd Eesti-Soome kaheasuunaline gaasiühendus Balticconnector.

Aastal 2022. lülitati töösse Leedu ja Poola vaheline gaasitoru GIPL, mis ühendas Balti ja Soome gaasiturud Euroopa gaasisüsteemiga. 2022. aasta lõpuks valmis Soomes Inkoos ja Eestis Paldiskis LNG taasgaasistamise ujuvterminali ehk FSRU (*Floating Storage and Regasification Unit*) gaasivõrguga ühendamise võimekus. Soome valitsus otsustas rentida 10 aastaks FSRU laeva, mis alustas tööd 2022. aasta lõpus Inkoos. Uute impordikanalite lisandumine suurendab gaasituru konkurentsi ning parandab varustuskindlust ja energiajulgeolekut.

Eesti gaasituru avamine ja regionaalse turu väljaarendamine teenib järgmisi eesmärke:

- konkurentsipõhine ja läbipaistev turupõhine hind tarbijatele ja müüjatele;
- energiajulgeoleku tagamine;
- varustuskindluse suurenemine ainsa tarnija riski kõrvaldamisega;
- gaasi infrastruktuuri efektiivsem ärakasutamine;
- kütuste konkurents energiatootmisel (elekter, soojus);
- võrdsed võimalused turuosalistele ligipääsuks gaasi infrastruktuurile;
- läbipaistvad ja ühetaolised reeglid üle riigipiiride kauplemiseks;
- tarbijatel võimalus valida müüjat;
- uued äriühendused energiaturu osalistele;
- maagaas kui puhtaim fossiilne kütus aitab kaasa kliimapoliitika eesmärkide saavutamisele.